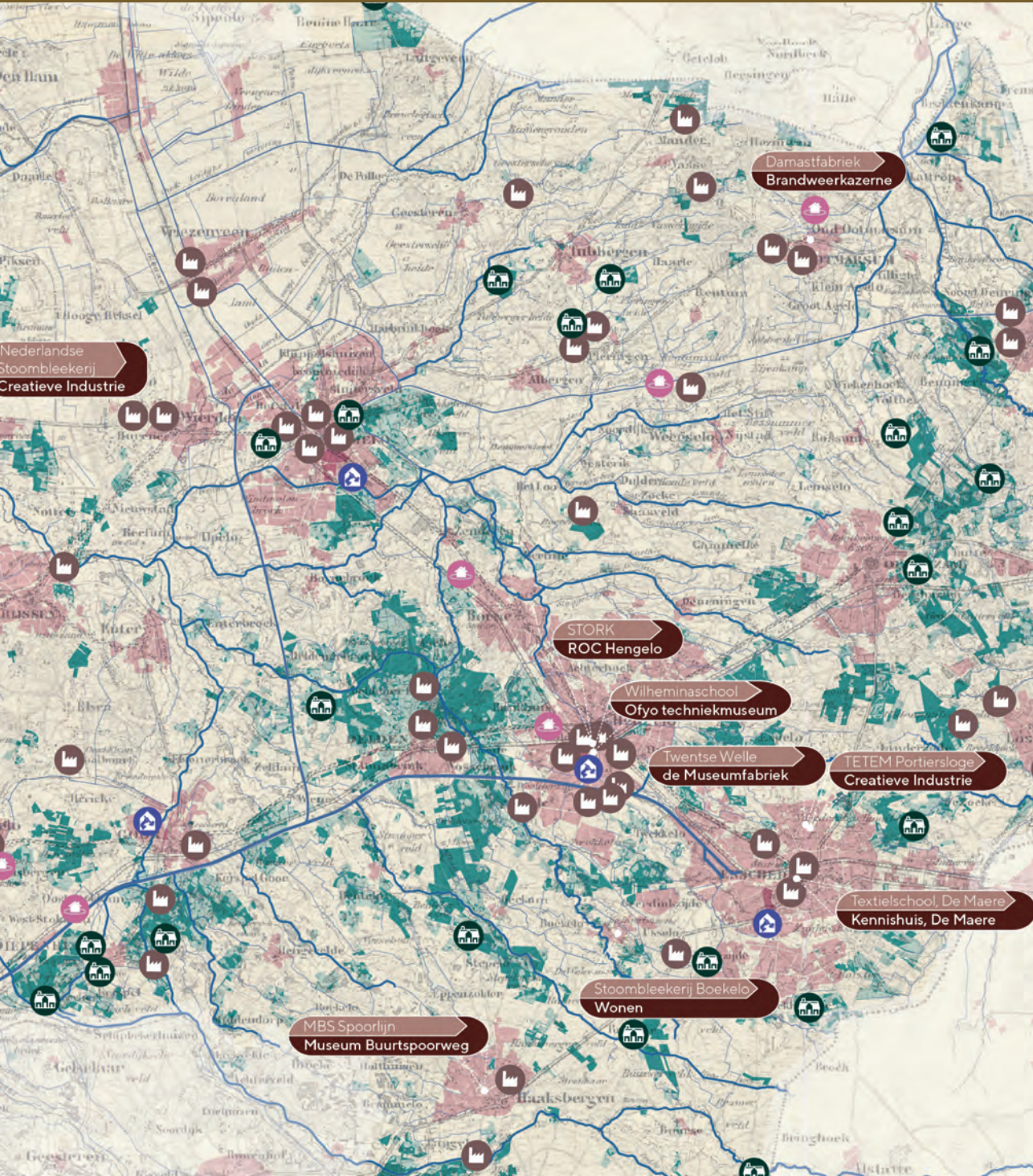

't Inschrien

2019 / 4

Kwartaalblad van de Vereniging Oudheidkamer Twente

Colofon

't Inschrien is het kwartaalblad van de Vereniging Oudheidkamer Twente.

Doelstelling

Het bevorderen van kennis en inzicht omtrent de culturen van stad en land in Twente, in het bijzonder voor wat betreft archeologie, geschiedenis, natuur en landschap en het streven tot het behoud van de bestaande culturen of overblijfselen ervan.

Redactie

Willy Ahlers, Jan Hinke,
Theo Leoné (hoofdredacteur) en
Harry Mulder.

Aan dit nummer werkten mee:

Geert Bekkering, Benny Brummelhuis, Jan Hinke en
Theo Leoné.

Redactieadres

OKThuis
Stroinksbleekweg 12B
7523 ZL Enschede
redactie@oudheidkamertwente.nl

Bestuur

Patrick Welman, voorzitter
Willem Wondergem, vicevoorzitter en penningmeester
Evert Ulrich, secretaris
Adrie Strikker-Hemmink, lid
Jan Morsink, lid
Hems Oude Munnink, lid

Secretariaat

secretariaat@oudheidkamertwente.nl
Rabo rek.nr. NL41 RABO 0129 5763 79

OKThuis

Stroinksbleekweg 12B
7523 ZL Enschede
Telefoon: 053-4787447
www.oudheidkamertwente.nl

Het abonnement is bij lidmaatschap van de vereniging ingesloten. Lidmaatschap van de vereniging kost per lid EUR 30,00, met partner EUR 35,00, jeugdleden tot 21 jaar EUR 15,00. Losse nummers zijn voor EUR 5,00 verkrijgbaar bij het secretariaat.

Nieuwe kopij moet uiterlijk 06 januari 2020 bij de redactie zijn. Richtlijnen voor publicatie zijn te vinden op de website.

Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is toegestaan mits de bron wordt vermeld.

Donatie, schenkingen en sponsoring:
schenkingen@oudheidkamertwente.nl

Een inschrien is een klein verborgen vakje in een tuugkist waarin men kostbare voorwerpen bewaarde.

Druk: Drukkerij Veltmann B.V., Enschede

ISSN 1875-2659

Inhoud

Herman Haverkate (1922-2010), klassieke Twentse verhalenverteller Vol van verwondering over verleden en heden Jan Hinke en Geert Bekkering	3
Atlas biedt scherpe blik op karakteristiek Twente Theo Leoné	14
Boven-Regge gevoed met water uit Berkel Benny Brummelhuis	18
Oude Hanze veert op in Rijssen en Oldenzaal Theo Leoné	26

Bijschrift foto voorpagina:

Twente verbindt heden en verleden

Herman Haverkate (1922-2010), klassieke Twentse verhalenverteller

Vol van verwondering over verleden en heden

Jan Hinke en Geert Bekkering
.....

Herman Haverkate was een rasverteller. Vraag het zijn kinderen en kleinkinderen. Ook beschikte hij over de gave om zijn verhalen op papier te zetten. Wel eens mooier dan in het echt, maar dat hoort bij verhalenvertellers. De etiketten heimwee en nostalgie die hem worden opgeplakt, dekken bij lange na de lading niet. Herman was een belezen en erudiet volger van de actualiteit. En als het even kon ook een actief deelnemer, bijvoorbeeld als actievoerder. Dan bestreek hij zowel kerkelijke als maatschappelijke terreinen, culturele als politieke, liturgische en sportieve. Bij dat alles was hij in familiekring een echte 'pater familias'. Volgende maand is het al weer tien jaar geleden dat hij overleed, bijna 88 jaar oud.

Jeugd - Delden

De 'roots' van Herman Haverkate (Sr) liggen diep verankerd in het platteland van Twente. Daar waar de slagen van het onzekere bestaan werden opgevangen in de geborgenheid van het geloofsleven, en waar 'biej 't losse veur' de lange winteravonden werden bekort met het vertellen van verhalen.

Zijn vader en moeder kwamen beiden van een boerderij (uit respectievelijk Wiene en Beckum) en vestigden zich in 1912 in Delden, waar in 1922 Herman geboren werd. Zijn vader heeft hij niet gekend. Die stierf op 44-jarige leeftijd in 1924. Zijn moeder bleef achter met drie kleine kinderen, van wie Herman bovendien geplaagd werd door een wankele gezondheid. Tussen zijn zesde en veertiende levensjaar lag hij al met al meer dan twee jaar in het toenmalige Deldense St. Elisabeth ziekenhuis.

"Toen ik voor het eerst die ellende met mijn been had, ik was zes jaar, stond ik voor een zware operatie. Het ging om leven of dood, erop of eronder. De kapelaan kwam bij me en zei dat ik misschien wel dood ging. Of ik dat erg vond? Het antwoord heb ik altijd onthouden. Ik zei: daar ben ik helemaal niet bang voor, want dan ben ik niet meer hier, maar een engel in de hemel. Zes jaar!". De ziekte waar hij aan leed, draagt de naam osteomyelitis, een infectie van het beenmerg veroorzaakt door een bacterie. Grote delen van zijn volwassen leven was hij er vrij van, maar op het laatst stak zij toch weer de kop op.

De oorlogsjaren onderging hij als vijf eindeloze jaren van geborgenheid. Thuis ging alles zijn gewone gang. Zijn moeder en zijn beide broers waren druk met de slagerij, waarvan hij om gezondheidsredenen vrijgesteld was. Daarnaast beschikte hij over een 'Ausweis' en een doktersverklaring, dat hij ongeschikt was voor 'Erdarbeit und Lagerleben'. "Ik was werkloos. Met het reclamevak waarvoor ik was opgeleid, kon ik opeens geen kant op. Er viel niets meer aan te prijzen; alles was op de bon. Mijn wereld verkleinde zich tot de ruimte van mijn ouderlijk huis". Hij las veel, begon zelfs een eigen bibliotheekje waar buurkinderen boeken konden lenen. Hij had o.a. een volledige verzameling 'kwartjesboeken'. Die leende hij uit tegen een kleine vergoeding, zodat hij zelf steeds nieuwe deeltjes kon kopen. De verzameling is nog steeds in het bezit van de familie. Alleen er ontbreekt één deeltje. Dat had hij uitgeleend aan Emmy Groenheim, dochter van de 'concurrerende' joodse slager in Delden, die het bij zich had toen de familie gedeporteerd werd.

Na de bevrijding - Hengelo

Nog geen maand na de bevrijding raakte hij betrokken bij de oprichting van een reclamebureau. Het was gedaan met zijn vrijheid en zijn zorgeloze leven. "Het bureau Artifex was meteen een succes. Opdrachten stroomden binnen. Als gedrogeerd fietste ik dagelijks heen en weer tussen Delden en Hengelo. Ik was bezeten van mijn werk, dacht aan niets anders".

De ene keer een speldenprik, de andere keer een ongezouten mening.

Het succes was mede te danken aan de pakkende slogans en de moderne vormgeving, onder andere gebaseerd op Mondriaan en Rietveld. In september 1945 trouwde hij met de Hengelose Jo Vosmer, die hij in het begin van de oorlog op dansles ontmoet had. Ze woonde pal achter de Lambertuskerk in Hengelo. Dirigent August Vörding was een huisvriend van de familie. Mede via hem rolde Herman het kerkelijke en culturele leven van Hengelo binnen.

De wederopbouwjaren maakten plaats voor de jaren zestig. Herman beleefde ze intens, zowel plaatselijk als mondiaal. Bijvoorbeeld als vormgever van het Oecumenisch Paviljoen van SO '63 bij de festiviteiten rond de Stadhuis-Opening in Hengelo. En na het Tweede Vaticaans Concilie roerde hij zich bij liturgische experimenten en in de Ecclesia-gespreksgroepen. Maar er begint bij hem iets te schuren. “Mijn eigen leefwereld mocht met recht super paradoxaal genoemd worden: overdag actief in de hectiek van de reclame, op de bres voor mode, luxe en comfort, maar 's avonds en alle vrije dagen trok ik mij terug in de beslotenheid van ons gezin.”

“Eerst halverwege de jaren zestig begon het mij te dagen dat ik minder thuis was in mijn eigen tijd dan ik dacht. Meer en meer voelde ik mij een buitenstaander, een vreemdeling in het theater van de vooruitgang”. Dat mag dan zo zijn, zijn gevoel voor humor bleef altijd behouden. In wezen was hij een blijmoedig mens, altijd in voor een grap en een rol.

Jaren zestig – begin schrijverschap

Min of meer gelijktijdig met zijn proces van ont-heemding en vervreemding, ontwikkelde zich zijn schrijverschap. Lang daar voor waren zijn eerste pennenvruchten al verschenen in het clubblad van de Hengelose voetbalvereniging Achilles '12 en in het parochieblad van de St. Lambertusparochie. Een duidelijke richting kreeg zijn schrijverschap pas na het overlijden van zijn moeder in 1968. “Vanaf dat moment wist ik mij met hart en ziel gebonden aan alles wat haar dierbaar was: haar geloof in de oneindigheid van het leven, haar verwevenheid met het boerenland van Twente ... Het is geen toeval dat ik toen pas echt begon met schrijven en

Twickel, veelvuldig bezongen door Herman Haverkate. Dreigende aantasting van het landgoed maakte hem tot actievoerder.

inventariseren. Er mocht niets verloren gaan.” Inmiddels was hij ook actief geworden als actievoerder tegen wegeaanleg door Twickel. Met zijn medestanders staat hij als zodanig aan de basis van de ”Vrienden van Twickel”. Hij besloot een klankbeeld te vervaardigen. ... “Ik schreef er een verhaaltje bij en droeg dat op een bijeenkomst voor. Meteen kwam er een verzoek van de Vrouwenbond om een lezing over Delden en Twickel. Journalist Ruud Klumpers die in de zaal zat, vroeg mij na afloop of ik zoiets ook voor de Twentsche Courant wilde doen”. Zo begon in 1974 zijn verbintenis als freelance columnist van de Twentsche Courant en TCTubantia. Bomans en Carmiggelt waren zijn voorbeelden. Hij begon met het schrijven van verhalen over zijn geboorteplaats Delden. Later verschoof het accent naar het bredere gebied Twente. Voor zijn Deldense verhalen kon hij putten uit zijn ijzeren geheugen, de latere Twentse verhalen vergden ook het nodige veldwerk ter plaatse. “Schrijven was een passie van me. Gedachten en ideeën tuimelden altijd al door mijn hoofd. Nu had ik een uitlaatklep en dat vond ik geweldig.” “Rond 1970 ben ik met schrijven begonnen. Het was een aangename onderbreking van mijn werk in de jachtige wereld van reclame en publiciteit, even stilstaan in de hectiek van de vooruitgang”. “Ik ben geen snelle schrijver. Een alineaatje opschrijven, lezen, veranderen, nog eens lezen. Net zo lang tot het naar mijn zin is. Zo knoei ik wat bij elkaar. Je probeert niet over de lui heen te schrijven. Het moet altijd begrepen worden, maar daar hoeft het nog niet simpel om te zijn”.

Publicaties

Selecties uit zijn journalistieke rubrieken werden al snel gebundeld in boekvorm. Zo verschenen kort achter elkaar Krabbels op oude ansichten (1975) en Groeten uit Delden (1976). Na verloop van tijd en met iets grotere tussenpozen ook de vier bundels Vespertied (tussen 1985 en 1993). Maar nog was hij niet uitgeschreven. “Intussen begon de avond van mijn leven te vallen, tijd om de laatste kruimels bij elkaar te vegen. In de la van mijn herinnering slingert heel wat ‘gaddergood’ rond, dat te klein is en te beknopt om er een halve of hele pagina Vespertied mee te vullen.” Zo ontstond in november 1992 de rubriek Gaddergood, waarvan 8 september 1999

de 270e en laatste aflevering verscheen. Maar toch kon hij het schrijven nog niet laten en verscheen kort daarna de rubriek ‘Kot-an’. Na een ziekenhuisopname en enkele maanden radiostilte vanwege revalidatie, konden de lezers van TCTubantia op 12 september 2007 verneemen: “Ik schrijf in blesuretijd en hoop dat het laatste fluitsignaal nog even op zich laat wachten. Daarom staat er niet langer ‘Kot-an’ boven mijn column maar ‘Nog efkes’”. Van de laatste drie genoemde rubrieken zijn overigens geen boekuitgaven verschenen.

Op zoek naar identiteit

Zeker in het begin haalde hij de inspiratie voor zijn verhalen vooral uit zijn eigen belevenissen. Dat geldt in het bijzonder voor zijn Deldense ‘vertellingen’. Daarbij had hij veel profijt van zijn sterke geheugen: “In de kluis van mijn verbeelding ligt het oude Twente veilig opgeslagen. Er is niets veranderd. Alles is er nog als toen. Klokken beieren. De hemel is nog altijd dichtbij.” Maar uit het citaat blijkt ook hoe hij die werkelijkheid graag naar zijn hand zet om het positieve en aangename daarin te benadrukken. Met zijn vertellingen leerde hij niet alleen zichzelf kennen, maar bezwoer hij ook negatieve ontwikkelingen van het heden. “Ruim dertig jaar, zeven boeken en honderden verhalen later, kan ik met zekerheid zeggen, dat ik al schrijvende mijn identiteit heb ontdekt. Het ene verhaal stuwde mij naar het andere. Schrijven werd voor mij een soort ademen. Ik ontdekte het oude Twente, waarin ik opgroeide en groot ben geworden, en waarvoor ik nog elke dag dankbaar ben. Wat ik heb geschreven zit met alle draden vast aan het verleden. Dat verleden heeft mij geholpen om te definiëren wie ik ben en waar ik vandaan kom”. “Het oude Twente leeft in mij voort als een veilige haven waar ik altijd terugkeer, want wie zich afgesneden denkt van de herinnering aan zijn herkomst, staat redeloos voor het leven.” (Voorwoord Vespertied, deel 2). Maar er was nog een andere reden die hem bij het schrijven motiveerde: “De hardheid waarmee de huidige samenleving op mijn gemoed inslaat, is een gegeven waarmee ik al schrijvende in het reine tracht te komen. Je zou het de uitdaging van de rauwe werkelijkheid kunnen noemen.”

Heemkunde

Ook al ging het hem er vooral om een mooi verhaal te vertellen, een beeld op te roepen, zijn eigen mening over het beschrevene liet hij er vaak in doorklinken, nu eens meer verborgen, dan weer meer expliciet. De ene keer in de vorm van een speldenprik, de andere keer met een ongezouten mening. Met de wereld van de Twentse heemkunde had hij een soort 'haat-liefde' verhouding. Hij putte uit dezelfde vijver, maar helemaal op zijn plaats voelde hij zich er toch niet. En ook al was hij sterk geïnteresseerd in regionale geschiedenis, hij schrok er voor terug zich aan te sluiten bij een oudheidkundige vereniging. 'Zit je er vijf jaar naast met een jaartal, dan belt iemand je op; laaiend. Dat heb ik meegeemaakt. Natuurlijk had hij gelijk. Maar mij zegt zo'n jaartal niet veel. Feiten en feitjes. Wat zijn nou feiten alleen. Dat is voor mij geen geschie-

denis. De mensen erachter. Daar wil ik alles van weten, dat zoek ik uit'.

Ook op het gebied van de streektaal was hij kritisch. "Ik wordt wel eens gevraagd door enthousiastelingen voor het dialect om een stukje 'in het plat' af te leveren. Dat doe ik dan ook wel, maar erg geestdriftig voor het dialect ben ik niet. .. "Wanneer je het Twents nu zomaar gaat gebruiken voor het moderne leven, terwijl de oorspronkelijke achtergrond verloren is, krijg je iets heel kunstmatigs, iets wat vreemd is aan de geest die het oorspronkelijke dialect bezat. ... Zelf mag ik in mijn stukjes graag uitspraken van mijn moeder aanhalen. Ook in gedichten probeer ik iets van het dialect vast te houden. Daar geloof ik wel in". "Na jaren heb ik weer eens een 'oecumenische kearkdeest' bezocht. ... Toen ik die zondagmiddag met honderden bejaarde streekgenoten mijn keel spande voor het slotlied,

Herman Haverkate: "Ik kan me geen vakantie voorstellen zonder Twente. Meestal begin ik dan ook dicht bij huis; dat zijn voor mij de mooiste dagen. Maar dan breekt het onvermijdelijke moment aan dat ik toerist moet worden, een naamloze tussen de naamlozen; je wilt tenslotte wel iets zien van de wereld. De vervreemding groeit langzaam. Tot Münster, Maastricht of de kust van de Noordzee is er niets aan de hand. Dan vallen er steeds meer gaten in mijn wereld. Ik raak het spoor kwijt en daarmee mijn gemoedsrust."

Een vreemdeling in het theater van de vooruitgang.

dacht ik aan een op drift geraakt schip dat al jaren rondzwakt op een woelige zee, zonder dat het wordt vermist”.

Tegenover het bewaren van tradities staat hij positiever: “Tradities zijn zeer waardevol. Als je ze in ere houdt, bewaar je ook de gedachte erachter. Dat is de zin ervan. De brooduitdeling op de Ageler Es is een goed voorbeeld. Laat je zo’n traditie los dan ben je de inhoud ervan ook kwijt”. “Eén van de echt mooie volksgewoonten hier is het midwinterhoornblazen in de Advent. ... Over de Twentse folklore heb ik gemengde gevoelens. ... Naarmate het geloof in de oneindigheid van het leven is verdwenen, heeft ook het Twentse cultuurgoed in woord en geschrift en vooral in beleving aan inhoud en kracht verloren. In weerwil van deze ontwikkeling groeit en bloeit de folklore als nooit tevoren. De geest van het alledaagse verleden is zo goed als verdwenen. De cultuur van toen is de folklore van nu”.

Actualiteit

Herman heeft zich altijd volledig betrokken gevoeld bij de actualiteit. Alle nieuwe ontwikke-

lingen op kerkelijk en maatschappelijk terrein volgde hij op de voet. En als hij er de tijd voor had, leverde hij ook persoonlijk en daadwerkelijk zijn aandeel, op debatavonden, in werkgroepen en gespreksgroepen, of het nu kerkmuziek betrof of de Dubbelstad-idee. En hij had er ook zijn mening bij. Daartoe ploos hij de kranten uit en was hij geabonneerd op diverse (week)bladen. Rond zijn schrijftafel stonden altijd stapels actuele boeken. Zijn favoriete schrijvers waren Kees Fens en Frits van der Meer, twee cultuurhistorici (o.a.) van katholieke huize. Juist het hartstochtelijk beleven van het heden bracht hem tot het vergelijken met het verleden, zijn verwondering over nieuwe ontwikkelingen confronteerde hem met zijn verleden. Over zijn zucht de actualiteit te volgen, zegt hij: “Die drang heb ik nu eenmaal, ik wil er achter komen, ik wil proberen de dingen te begrijpen. Neem moderne schilderkunst. Ik vraag me steeds weer af, hoe ze er bij komen, als ik weer zo’n gewichtige recensie lees. Dat is het, zeggen ze dan: dat is kunst. Ik schaam me er niks voor, iedereen mag weten: ik begrijp dat niet. Maar ik verdiep

“Ik ga achterwaarts de toekomst tegemoet.”

me er wel in. Ik ben er mee bezig”. Maar ook in het verleden heeft hij zich verdiept: “Met de goetiek en zijn geweldig hoge gewelven begon de menselijke hoogmoed mee te spreken, met de Renaissance is die grenzeloos geworden”. Mensen, daar gaat het hem om. En onlosmakelijk verbindt hij daaraan de ‘menselijke maat’.

Terugkijkend naar het leven van vroeger ziet hij daar veel meer dan tegenwoordig het kleine geluk. Niet omdat de mensen toen beter waren. Maar de techniek en de materiële welvaart zijn de mens de baas geworden. De vanzelfsprekende onderlinge band is vermalen onder de technologische ontwikkelingen. Het gemeenschapsgevoel is vervangen door individualisme, het geloofsleven door hedonisme. “In de jaren zeventig van de vorige eeuw, sprong de geest uit de fles. Sindsdien is de wereld van onze jeugd onherkenbaar veranderd. Profeten van allerlei slag verkondigden met een stalen gezicht dat seksualiteit gezien moest worden als een zelfstandig fenomeen, los van huwelijk, voortplanting en gezin. Pil en condoom gingen als feestartikelen over de toonbank. ... Op elke straathoek, in media en hedendaagse literatuur wordt niets ongeproefd gelaten om het vuur van de seksuele vrijheid aan te wakkeren. En het zijn niet alleen de geringen en de meest kwetsbaren die verstrikt raken in het vliegwielt van de geslachtdynamiek”.

Religieus aspect

Hij is altijd in hoge mate kerkelijk meelevend geweest. In zijn Hengelose St. Lambertusparochie heeft hij zich met volle overgave gestort op de ontwikkelingen als gevolg van het Tweede Vaticaans concilie. Geen experiment was hem aanvankelijk te dol. Op hem was volledig het woord van Paulus van toepassing: ‘onderzoek alles, behoud het goede’. Ook hier speelde hem weer parten, dat hij bij dit alles een liefhebber van het Gregoriaans was. Dat vestigde ten onrechte het beeld dat hij conservatief zou zijn. Wat hem bovenal verbijsterde, was de snelle ineenstorting van het kerkelijk leven zoals hij dat gekend en bemind had. “Met onze generatie, opgegroeid tussen twee wereldoorlogen, verdwijnt niet alleen het oude Twente achter de horizon, maar ook het christelijk geloof dat onze landstreek eeuwenlang heeft getekend. Het is haast onbegrijpelijk dat het vertrouwen in Kruis

en Bijbel, waaraan Twente zijn karakter en beschavingsgeschiedenis te danken heeft, nog tijdens ons leven is verdampt”. “De stormwind van de nieuwe tijd heeft de sporen van onze generatie helaas uitgewist. ... Dat het veilige, vooroorlogse huis van onze generatie is bezweken, niet bestand bleek tegen de last van de vooruitgang, laat mij niet met rust. De gedachte dat ons verleden geen vervolg zal kennen, zit me altijd op de hielen. Dat is ook de motor achter mijn verhalen”.

Toekomst tegemoet

Daarmee betoont hij zich eerder een romanticus dan een nostalgicus. Die laatste typering deed hem te kort, vond hij: “Heimwee naar het verleden is mij vreemd. Dat de klompen, de knipmutsen, de koetsen en de trekhonden in de bocht van de geschiedenis zijn verdwenen, heb ik niet ervaren als een gemis”. Uiteindelijk is het ook hem om de toekomst te doen. “Ik zeg altijd: ik ga achterwaarts de toekomst tegemoet”. Een geliefd beeld, dat hij graag gebruikte. Hij ontleende het aan zijn trouwdag, toen hij vanuit de trouwkoets, gezeten tegenover zijn bruid en met zijn rug naar de rijrichting, het achterliggende in zijn blikveld had, terwijl hij toch vooruit reed, zijn huwelijk en verdere leven binnen. Nauw hiermee verwant is een ander beeld. Naar aanleiding van het verschijnen van ‘Vespertied, deel 3’ schrijft hij over Jan Lammertink, de kastelein van de Kop’ren Smorre te Markelo: “Ik gun hem die eer ... voor zijn nimmer aflatende inspanning het verleden van Twente te proclameren tot een nieuwe manier van leven. Een even origineel als schitterend idee: het verleden als toekomst. Een terugdraaiende film tot iedereen weer thuis is en de eeuwigheid begint”.

Het zou goed kunnen dat Herman Haverkate vooral herinnerd zal worden als stilist, als schrijver van het mooi vormgegeven verhaal, de rake typering, de sprekende vergelijking. Maar wellicht ook zal hij gerekend worden tot de categorie schrijvers op wie het adagium van toepassing is: dichters liegen de waarheid. Juist vanwege zijn geheel eigen kijk op “het voorbijge en onherhaalbare Twente”.

Met dank aan Herman Haverkate (Jr) en Hans Morssinkhof.

Ik hou van Hengelo

Verhalen tussen Telgen en Thiemsbrug

Herman Haverkate

HERMAN HAVERKATE

VESPER TIED

OVER TWENTE EN DE TWENTENAREN

Publicaties van Herman Haverkate

Schaduw van Twickel [fotoboek] / Haverkate, H. – Artifex, Hengelo, **1967** – 65 p.

Krabbels op oude ansichten / Haverkate, H. - Enschede/Oldenzaal, **1975** - 143 p.

Groeten uit Delden / Haverkate, H. - Hengelo, **1976** - 144 p.

Herman van der Worp, een zondagskind. In: Twickelbulletin, nr.3, **1977**, p. 3-8 (H.M. Haverkate).

Carelshaven. In: Twente dag in dag uit / Buter, A.; R. Lucas, e.a. - Den Haag: Voorhoeve, **1977** – p. 134-136.

De dominee en Twickel. In: Jaarboek Twente, **1978**, p. 5-24.

Vruchten plukken: Oogst van vijftenzeventig jaar gezondheidszorg in Delden 1903-1978 / Haverkate, H. - Delden, **1978** - 72 p.

Bernard Plegt, een Twentenaar. In: Jaarboek Twente, **1979**, p. 19-31.

De film van Albert Meyling. In: Jaarboek Twente, **1980**, p. 59-82.

Pastoor, baron en bisschop; 75 jaar gezondheidszorg in Delden. In: Jaarboek Twente, **1980**, p. 130-134.

Vespertied: over Twente en de Twentenaren / Haverkate, H. - Hengelo, **1985** - 180 p. Tweede druk, 1987.

Vespertied: over Twente en de Twentenaren, deel 2 / Haverkate, H. - Hengelo, **1986** - 198 p.

Eeuwfeest St. Lambertuskerk 1890-1990: Portret van Hengelo's oudste parochie / Haverkate, H. - Hengelo: St Lambertusparochie, **1990** - 66 p.

Vespertied: over Twente en de Twentenaren, deel 3 / Haverkate, H. - Hengelo: Broekhuis, **1991** - 230 p.

Vespertied: over Twente en de Twentenaren, deel 4 / Haverkate, H. - Hengelo: Broekhuis, **1993** - 240 p.

Ik hou van Hengelo / Haverkate, H. - Hengelo: Broekhuis, **2007**.

Atlas biedt scherpe blik op karakteristiek Twente

Theo Leoné

Klinken de namen Hesselink, Kroeze en Bekhuis ongemeen bekend in de oren? Dan komt u vast uit Tubbergen. In Haaksbergen daarentegen geven de families Leferink, Ter Huurne en Scholten de toon aan.

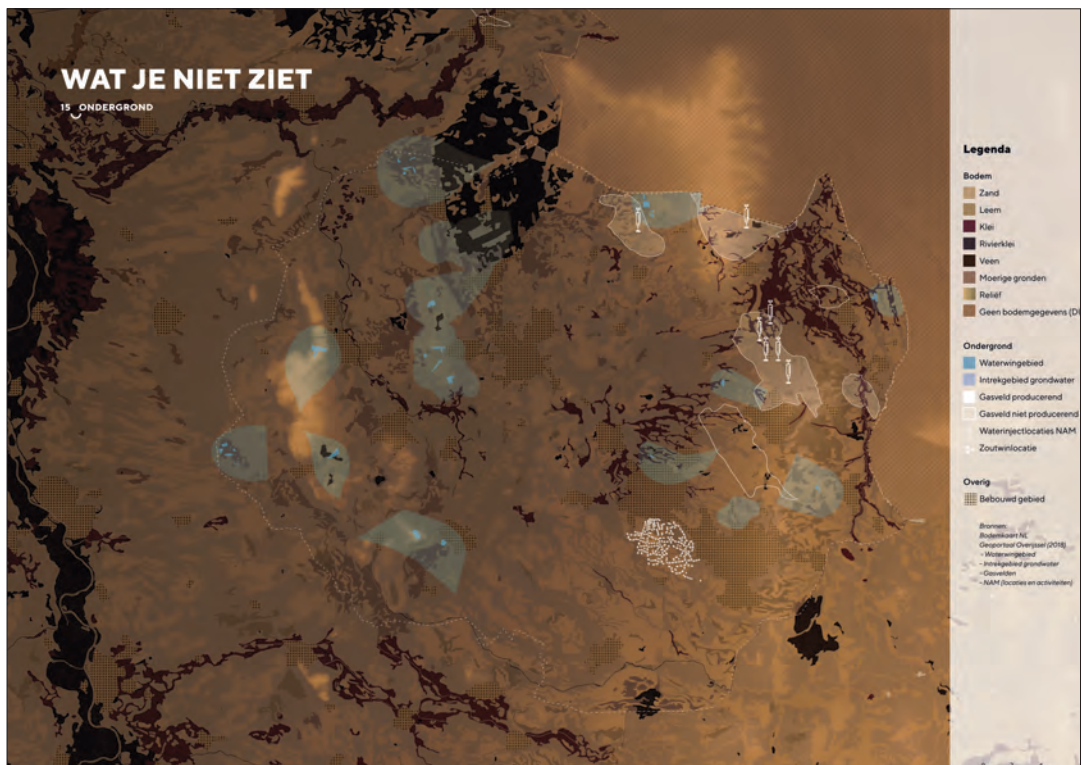
Atlas Twente wil laten zien dat Tukkers honkvast zijn. Bepaalde achternamen komen in de streek vaker voor dan elders. Wat heet. Zelfs per dorp en stad is een ranglijst te maken. Zo zijn Baan, Paalman en Voortman de familienamen die het vaakst voorkomen in Rijssen.

Op boeiende wijze laat Atlas Twente de kenmerken van de streek zien. Eerder werd op eenzelfde wijze de regio Groot Zwolle onder de loep genomen. Doel van de atlassen: bij wijze van nul-meting een gedegen overzicht bieden van de kenmerken van de streek. Bestuurders en burgers krijgen met hun atlas een helder beeld in handen dat kan dienen als uitgangspunt voor plannen en discussies.

De atlas pakt vijftien onderwerpen bij de kop, variërend van naoberschap en samenwerking tot

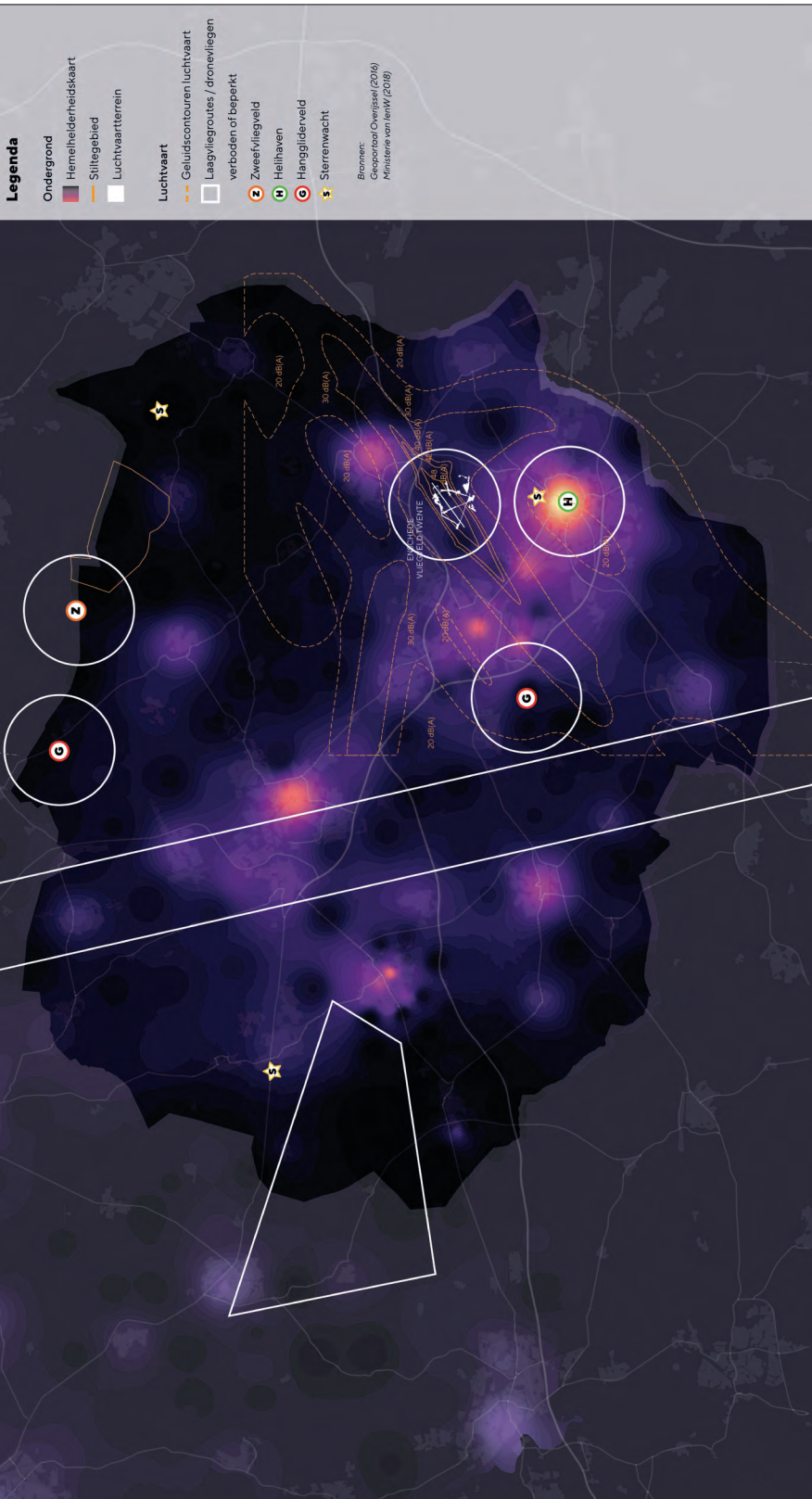
Twents welbevinden. Hoe bekijk je de streek vanuit de ruimte, waar werken de knappe koppen en gouden handen? Tot landschap en natuur op de oale grond, de weg van het water en de onzichtbare ondergrond. Plotseling zie je olievelden, zoutboringen en laagvliegrouetes. Regelmatig maakt de atlas een uitstapje naar Duitsland of de rest van Nederland. Want van alleen navelstaren word je niet wijzer. Denk de grens even weg en de kans op een baan is ineens een stuk rooskleuriger.

De Atlas van Twente is digitaal te raadplegen via regiotwente.nl. De atlas is een uitgave van de Regio Twente met veertien Twentse gemeenten, waterschap Vechtstromen en de provincie Overijssel.

DE RUIMTE VAN LUCHT

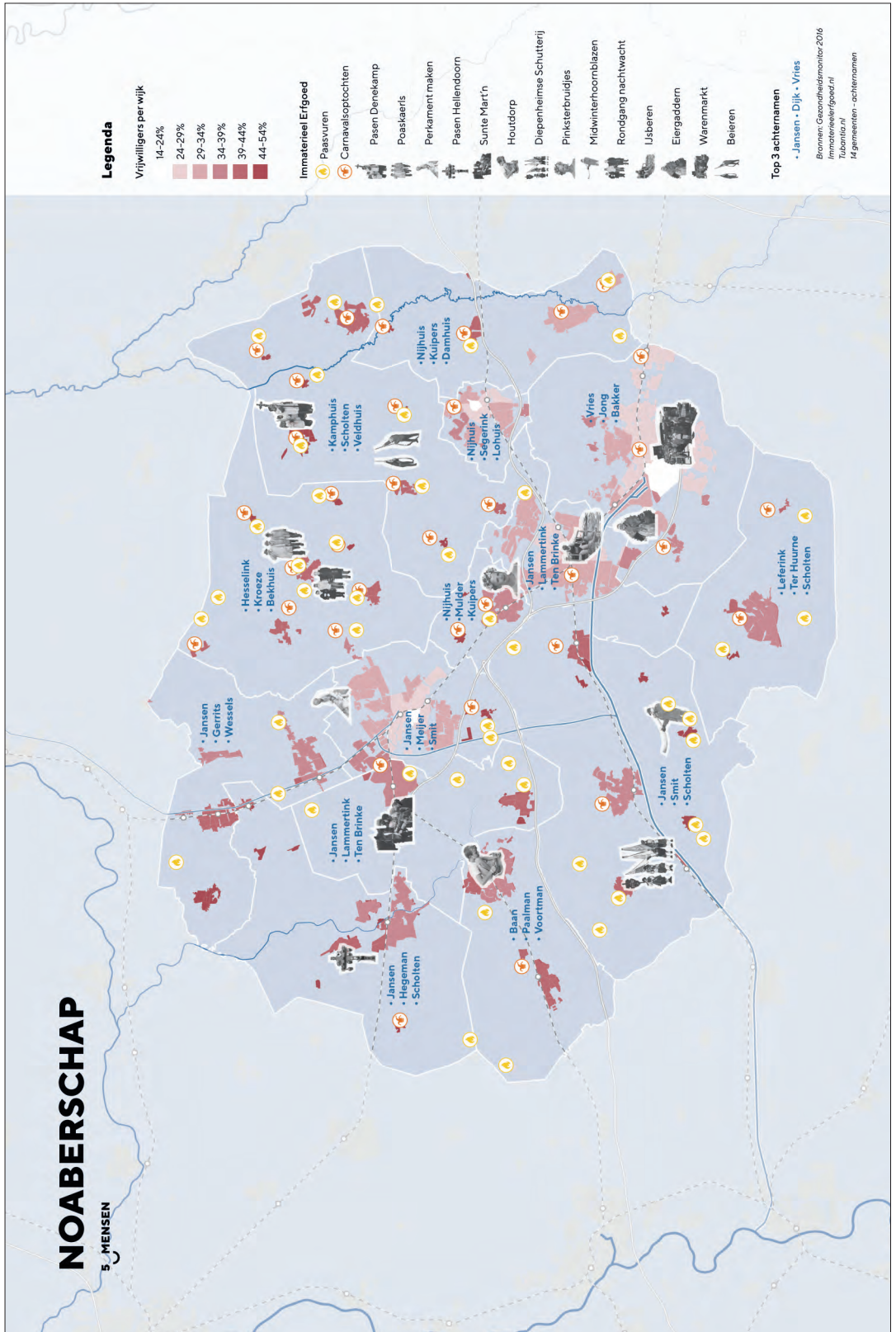
2 LUCHT

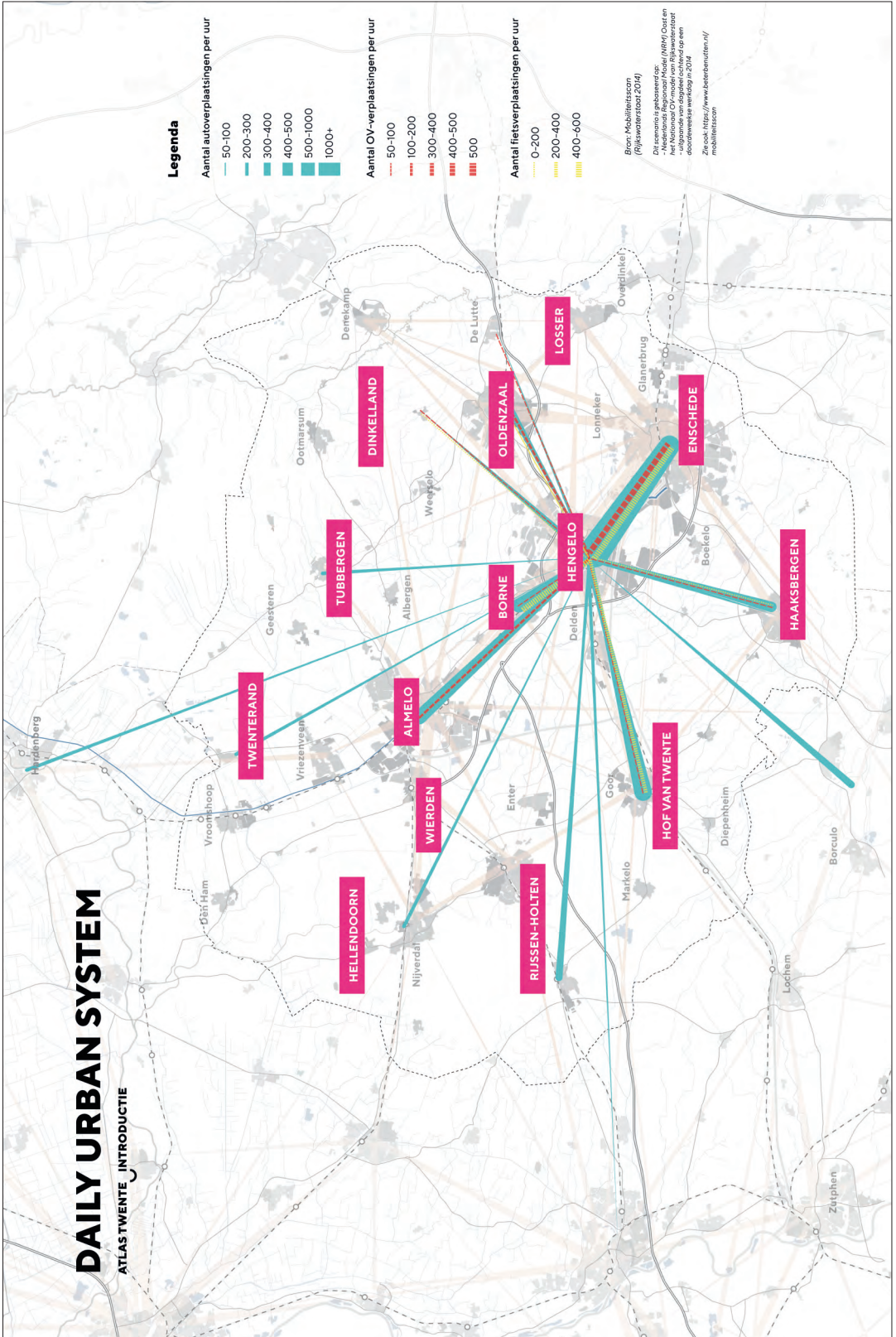

Legenda

- Ondergrond
- Hemelhelderheidskaart
- Stillegebied
- Luchtvaartterrein
- Luchtvaart
 - Geluidscontouren luchtvaart
 - Laagvliegroutes / dronevliegen
 - verboden of beperkt
 - Zwaafliegveld
 - Helihaven
 - Hanggliderveld
 - Sterrenwacht

Bronnen:
 Geoportaal Overijssel (2016)
 Ministerie van IenW (2018)

Boven-Regge gevoed met water uit Berkel

Benny Brummelhuis

.....

De Boven-Regge is slechts een klein gedeelte van het Regge-systeem. Vanwege de leesbaarheid heet de Boven-Regge in dit artikel eenvoudig Regge. Verder dan de plaats Goor gaan we niet. De rivier werd in de jaren dertig van de vorige eeuw door het Twentekanaal doorsneden. Tot 1994 kwam al het water in het Twentekanaal terecht. De effecten op de waterhuishouding aan de noordzijde van het kanaal waren negatief. Het zuidwesten van Goor kreeg te maken met verdroging. Daarom heeft het Waterschap Regge en Dinkel in 1994 een onderleider aangelegd. Deze bijna tweehonderd meter lange duiker ligt op een diepte van circa 15 meter. De diameter: 80 centimeter.

Middeleeuwen

De Regge kreeg aanvankelijk zijn water uit het Stokkummerbroek, die op haar beurt verbonden was met rivier de Berkel, die destijds nog geen Berkel heette. Het Stokkummerbroek werd in de Middeleeuwen gedeeltelijk van haar watertoevoer beroofd. Vanaf de twaalfde eeuw (of iets later) stuurde een stuw het Berkelwater deels richting Borculo.

Citaat uit een rapport van archeologisch bureau RAAP:

Uit de vondst van de houten constructie kan geconcludeerd worden dat op korte afstand van de latere (zestiende-eeuwse) Avinksluis reeds in de twaalfde of het begin van de dertiende eeuw sprake was van een stuw, waarmee vermoedelijk de aanvoer van water in de richting van Borculo gereguleerd kon worden. [1]

Extra water Schipbeek

De graafwerkzaamheden van de stad Deventer in het begin van de vijftiende eeuw waren voor de Regge dramatisch. Omstreeks 1402 voltooidde Deventer de Schipbeek tot ver voorbij de havezate Westerfliet. [2] Hierbij werd de Regge doorsneden en van al haar water beroofd. De watertoevoer uit het Stokkummerbroek stagneerde volledig.

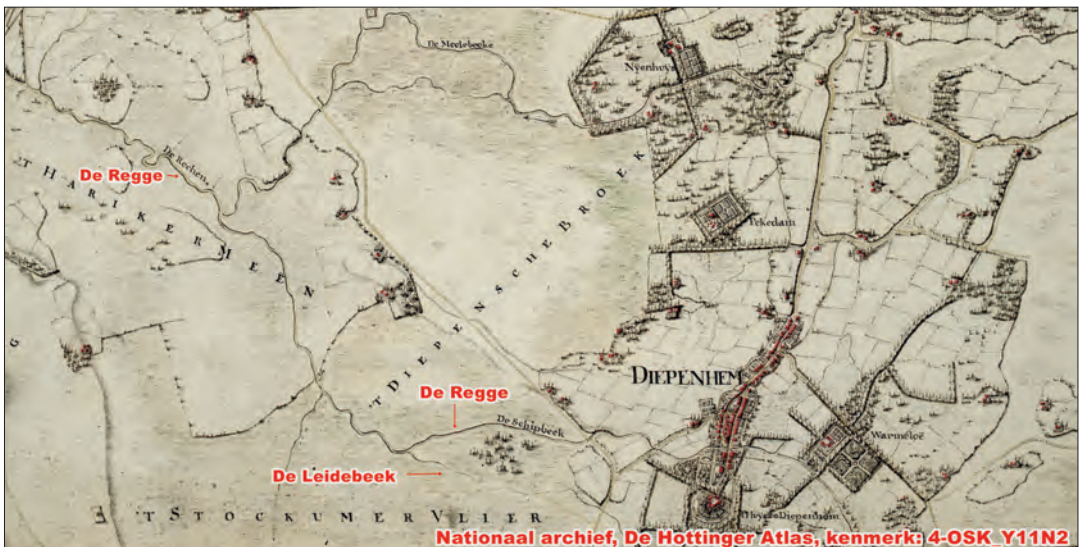
Deventer kreeg door deze ingreep extra water op de Schipbeek. Beken en riviertjes hadden destijds immers een chronisch tekort aan water. Dus om de Schipbeek een beetje bevaarbaar te houden, was dit water zeer wenselijk. De Regge en de Schipbeek stonden hierdoor met elkaar in verbinding. In theorie betekende dit, dat men nu het stedeke Diepenheim vanuit Deventer via de Schipbeek en de Regge kon bereiken. Of dit

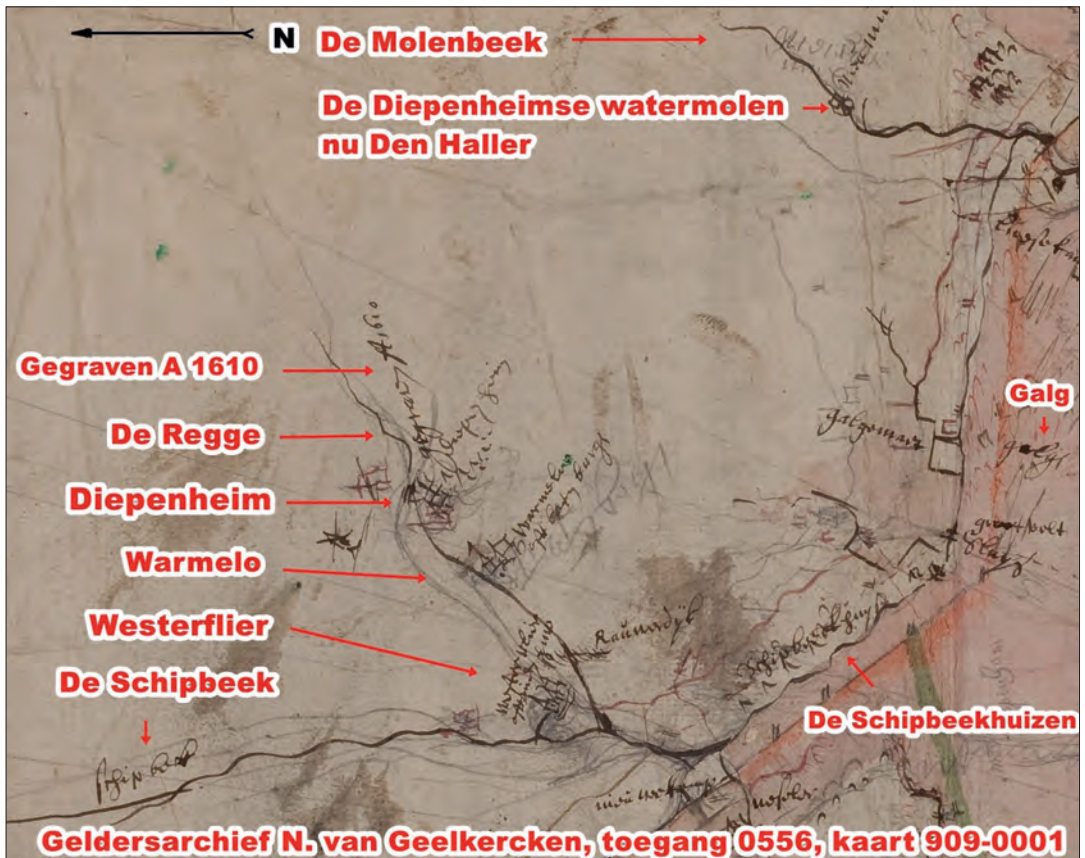
destijds ook al mogelijk was valt zeer te betwijfelen. Door het graven van de Schipbeek werd de stroomrichting van de Regge gedeeltelijk omgekeerd. De Schipbeek lag namelijk dieper dan de Regge die doorsneden werd. Het noordelijk gelegen deel van de Regge liep dus als het ware leeg in de Schipbeek. Doormiddel van sluisen zou dit probleem uiteraard opgelost kunnen worden. Gezien de hoge kosten en karige winst voor de stad Deventer lijkt het niet erg waarschijnlijk dat men hier destijds al voor gekozen heeft. De voornaamste reden voor het mogelijk achterwege blijven van de sluisen is, dat Diepenheim het eindpunt van de vaarroute was. In 1402 was Goor via de Regge vrijwel onbereikbaar, omdat er ten noorden van Diepenheim nog geen bevaarbare beek lag. Het water van de Regge vloeide daar namelijk tot 1610 in het Diepenheimsebroek. Dit kan men onder andere afleiden uit een schets die omstreeks 1650 werd vervaardigd door Nicolaas van Geelkercken. De cartograaf bracht met deze schets een deel van de Schipbeek en een klein gedeelte van de Regge in kaart. Hierbij plaatste hij ten noorden van Diepenheim de volgende opmerking: Gegraven A 1610. Dit dus houdt in dat de Regge in 1610 gegraven werd. [3] Nu kan deze tekst betrekking hebben gehad op de gehele bovenloop van de Regge, dus ook het gedeelte ten zuiden van Diepenheim. De geomorfologische kaart laat zien dat de Regge van het Stokkummerbroek tot aan Diepenheim in een redelijk logische bedding lag. Tevens meanderde de Regge daar sterk. Hierbij dient wel vermeld te worden dat de loop van de huidige Regge de afgelopen eeuw meerdere keren gedeeltelijk is verlegd.

Ten noorden van Diepenheim laat de geomorfologische kaart duidelijk zien dat de Regge hier in feite niet anders kon dan de breedte in gaan. Dit betekent dat de Regge feitelijk dood liep in het Diepenheimsebroek. Het water ging dus wel verder, maar niet als beek of rivier. De Leidebeek loopt en liep parallel aan de Regge. Zij zou een alternatief kunnen zijn geweest voor de scheepvaart, maar ook daar toont de geomorfologische kaart de nodige obstakels. Al zijn deze wel veel kleiner. [4] De Hottinger-Atlas, die tussen 1773 en 1794 werd vervaardigd, toont aan dat de Regge van Goor tot aan Diepenheim sterk meanderde, met uitzondering van het Diepenheimsebroek. In het Diepenheimsebroek is duidelijk te zien dat de Regge daar geen natuurlijke loop had. Verder lijkt het dat de Leidebeek op een natuurlijke manier overging in de Regge. Dus dat de Regge komende van Diepenheim als een soort kanaal zijdelings de Leidebeek/Regge instroomde. Hottinger noemt de Regge die van Diepenheim komt dan ook Schipbeek. Dit is geen schrijffout, maar het geeft aan dat de beek daar bevaarbaar was. [5] Uit het voorgaande blijkt wel dat Van Geelkercken vrijwel zeker alleen het gedeelte ten noorden van Diepenheim voor ogen had. De tekst staat immers in het Diepenheimsebroek en de Regge toonde daar de kenmerken van een kanaal.

Interessante kaarten

In het HCO Stadsarchief Deventer en HCO Zwolle liggen drie interessante kaarten met betrekking tot de Schipbeek, waarop de Regge zijdelings wordt vermeld. In feite bevatten deze kaarten uit 1750, 1757 en 1765 dezelfde informatie, met dien verstande dat zij optisch sterk van elkaar verschillen. Op twee kaarten staat bij het begin van de Regge, dus bij het Westerflieer de volgende opmerking: *Nieuwe beek door Diepenheim en Goor gemaakt*. De kaart uit 1757 vermeld hetzelfde alleen nu staat deze tekst tussen Diepenheim en Goor. [6] Nu rijst de vraag, wat heeft deze tekst te betekenen? Een nieuwe beek lijkt zeer vreemd want er lag immers al een beek. Niets wijst erop dat de Regge werd verlegd. Dat er destijds met de Regge iets ingrijpends gebeurde, moge duidelijk zijn. De meest voor de hand liggende verklaring is, dat de Regge sterk onderhanden genomen werd om de bevaarbaarheid te verbeteren. Aangezien voorgaande informatie berust op de oudste kaart uit 1750, moet de Regge dus voor deze datum onder handen genomen zijn. Deze opwaardering van de Regge als bevaarbare beek lijkt bevestigd te worden door een kaart die in 1746 werd getekend door Jacobus Stellingwerf. In de toelichting bij deze kaart staat het volgende vermeld: *Kaart van de 'Heeren gecommiteerden der stad Deventer' over een ontworpen nieuwe sluis. Het gaat over waterwerken in de Schipbeek en de Boven-Regge bij de havezathe Westerflieer en*

het boerenerf Leusink. We zien dus dat er in 1746 een nieuwe sluis werd ontworpen. [7] Dat deze sluis er gekomen is wordt door de drie genoemde kaarten bevestigd. Op de kaart van 1746 is het niet geheel duidelijk of men hier twee of drie sluizen voor ogen had. De daarop volgende kaarten nemen elke twijfel weg, want daar spreekt men expliciet van een dubbele sluis. Het feit dat men spreekt over het vernieuwen van een sluis betekent dat er daarvoor al een sluis moet hebben gelegen. Bij het opwaarderen van de Regge zal men ook grotere sluizen nodig hebben gehad, dus hiermee wordt het voorgaande min of meer bevestigd.

Jacob van Deventer

Via cartograaf Jacob van Deventer hebben we een nauwkeurig beeld van de stad Goor in het derde kwart van de zestiende eeuw. Hij zal Goor omstreeks 1560 in kaart gebracht hebben. De Regge domineert als het ware de kaart van Goor. Links op de kaart loopt de Oude Beek, zeg maar

de oorspronkelijke Regge. Een aardig detail: de havezate Scherpenzeel ligt hierbij aan de Goorse kant van de Regge. Het huidige Scherpenzeel is van latere datum en ligt aan de Markelose zijde. De Nieuwe Beek of StadsRegge staat in het midden van de kaart afgebeeld. De Oude Beek die nu weer zichtbaar gemaakt is, laten we hier rusten en richten ons op de Nieuwe Beek of StadsRegge. Vanaf nu alleen StadsRegge genoemd. De StadsRegge werd dus al voor 1560 gegraven en was zeer belangrijke voor Goor. De StadsRegge zal met name belangrijk zijn geweest voor het vullen van de stadsgrachten rondom de twee afzonderlijke stadskernen. Verder zal de StadsRegge gediend hebben als waterweg voor de scheepvaart. Blijkbaar liep er tussen de Oude en Nieuwe Beek, lees StadsRegge, nog een waterloop. Op de Hottinger-atlas (1773 - 1794) en het kadastrale minuutplan uit 1832 is deze waterloop niet meer afgebeeld. De vermelde loop van de beek, die op latere kaarten niet meer te zien is, was het westelijk gedeelte van de

gracht rondom de “Oude Stad”. Verder naar het noorden stroomde deze beek weer in de Oude Beek. Op deze manier kon het water in de gracht eenvoudig worden ververst. Nadat de grachten overbodig waren geworden, werden zij gedempt. Hiermee kwam ook de afvoer van het westelijk gedeelte van de gracht te vervallen. Dit verklaart waarom de beek aan het einde van de 18e eeuw verdwenen was. Het is algemeen bekend dat Goor in de tweede helft van de 13e eeuw stadsrechten kreeg. Redelijkerwijs mag verondersteld worden dat de stad Goor destijds dus ook omringd was door grachten. Dit zou dan betekenen, dat de StadsRegge en de waterloop tussen de Oude Beek en StadsRegge, van Middeleeuwse oorsprong moeten zijn.

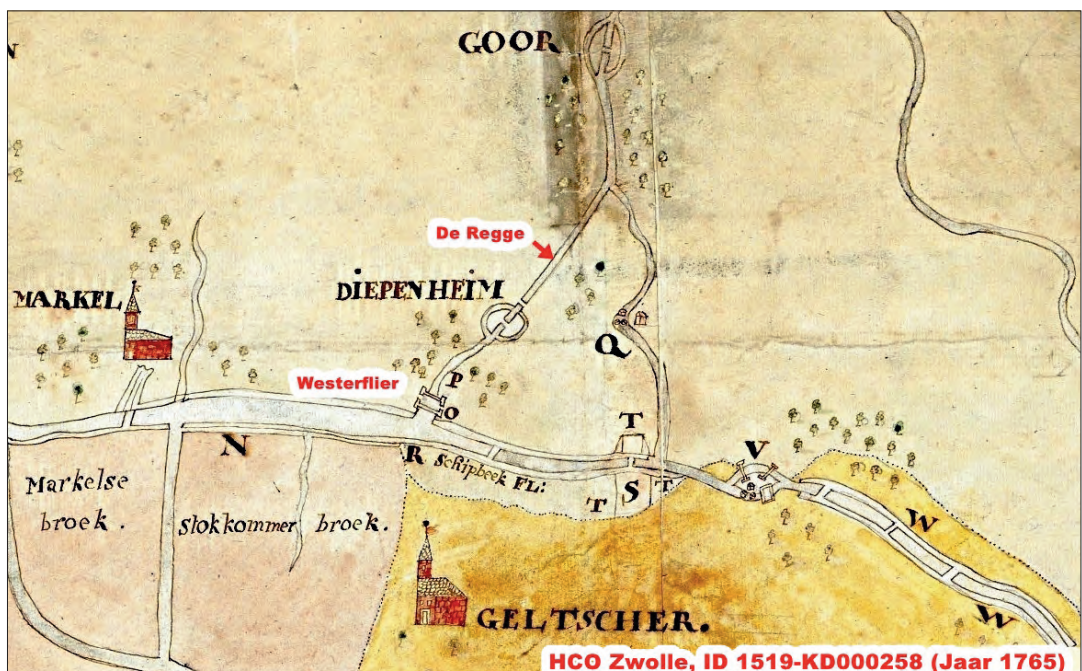
Havens in Goor

Op de plaats waar de Molenstraat een haakse bocht maakt en de Wheeweg begint, lag vroeger de haven van Goor. In 1934 schreef jonkheer F.W.W.H. van Coeverden hierover het volgende: *Ook aan den Molenbelt had Deventer bepaalde rechten veroverd. Men vindt er nog de voormalige schippersherberg, vroeger jaren achtereen een familiebezit van Nijhuis. De eigenaren van het kasteel Heeckeren bezaten aan de haven een kraan.* [8] In de oorspronkelijk aanwijzende tafel

[1832] staat Van Hugenpoth vermeld als eigenaar van de haven en het haveneiland. Letterlijk staat er bij het haveneiland: Grasgrond en losplaats. Hij was tevens eigenaar van de havezate Heeckeren. Zijn volledige achternaam luidde Van Hugenpoth tot Aerdt. Hiermee wordt de bevinding van Van Coeverden bevestigd. [9] De haven lag destijds ruim 200 meter ten noorden van het Schild, dus buiten de stad Goor. Deze ligging is mogelijk op twee manieren te verklaren: I. De Regge vormde een uitstekende verbinding met de stad Zwolle, dus was een ligging ten noorden van Goor zeer gunstig. Deventer had voor 1610 mogelijk geen, dan wel een slechte verbinding met Goor, dus was er destijds nog geen reden om een haven aan de zuidkant van Goor te hebben. II. Heeckeren was een belangrijke havezate, niet voor niets heette deze havezate oorspronkelijk Huis te Goor. [10] Een haven vlak voor de deur had zo zijn voordelen en zorgde voor extra inkomsten. Verder was Heeckeren ook eigenaar van de nabijgelegen Heeckerense molen. Dus de aan- en afvoer van ruwe en bewerkte producten leverden geen problemen op.

Deventer burgemeester

Over de aanwezigheid van een burgemeester uit

Deventer schreef Van Coeverden het volgende: *In Gooor woonde in de 16e eeuw een Deventer burgemeester in de Molenstraat. Hij droeg den naam van Bloes.* [11] Deventer werd dus in de 16e eeuw vertegenwoordigd door burgemeester Bloes, lees Van Bulo. Nu was het niet zo dat de burgemeester van Deventer in Gooor woonde. Destijds hadden steden meerdere burgemeesters, lees bestuurders. Hoewel Deventer blijkbaar de nodige belangen had in Gooor, beschikte zij nog niet over een goede waterverbinding met Gooor. Zoals reeds vermeld werd de Regge ter hoogte van het Diepenheimse Broek pas in 1610 gegraven. In theorie was het voor 1610 wel mogelijk om Gooor vanuit Deventer te bereiken. Via de Leidebeek of dwars door het Diepenheimse Broek zou men met enige moeite waarschijnlijk wel een alternatieve vaarweg hebben kunnen vinden. Verder was er een minder voor de hand liggende optie, om via het water vanuit Deventer in Gooor te komen. De Regge stond namelijk aan het einde van de

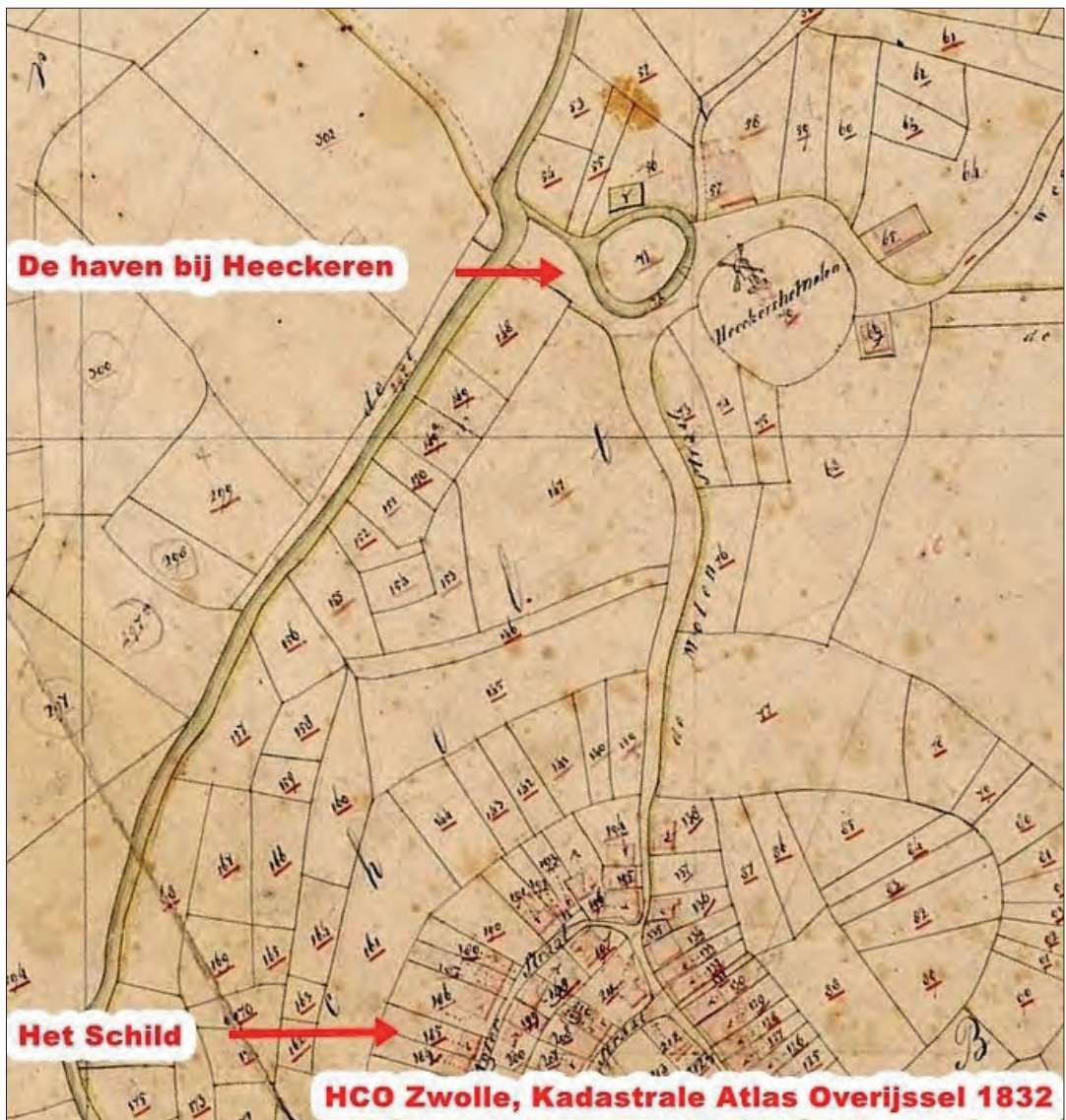
Middeleeuwen via de huidige Nijenhuizerleiding al in verbinding met de Molenbeek. Dit valt op te maken uit een document uit het oud-archief van de voormalige gemeente Diepenheim. Op 17 augustus 1675 werd door de Borgmannen, de goedsheren, lees het markebestuur, en de burgemeesters van Diepenheim besloten dat de grachten rondom het Stedeke schoongemaakt dienden te worden. Verder moest men de gracht weer op de juiste breedte maken. Ook moest de huidige Nijenhuizerleiding schoon en op breedte worden gehouden. [12] De grachten rondom het stedeke Diepenheim hadden blijkbaar extra water nodig afkomstig uit de Molenbeek. Blijkbaar was de Regge sinds het graven van de Schipbeek in 1402, niet meer in staat de grachten rondom het Stedeke gedurende het gehele jaar van water te voorzien. Er was dus in principe via de Molenbeek en de huidige Nijenhuizerleiding een verbinding met de Regge. In de Molenbeek lag ter hoogte van de huidige Nijenhuizerlaan een schutsluis die voor

eventuele problemen zou kunnen zorgen. Dit probleem was snel opgelost, omdat deze pas in 1788 werd gebouwd. Verder lag er een schutsluisje in de Nijenhuizerleiding, maar dit hoefde op zich geen onneembaar obstakel te zijn. [13]

Grote Gat

Goor had in de Middeleeuwen een haven bij de Heeckerense Molen. Deze haven was in 1880 al gedeeltelijk gedempt, de hoogtijdagen waren voorbij. [14] Bij de Grotestraat en de weg van Diepenheim naar Goor, lees de huidige

Waterstraat, kwamen vroeger twee wegen en de Regge samen. Hoewel dit in het centrum van Goor lag, is er waarschijnlijk voor 1850 toch geen haven geweest. Gezien de ligging zou men dat wel verwachten. Op het kadastrale minuutplan uit 1832 staat geen enkele kolk of iets anders afgebeeld, wat op een haven zou kunnen duiden. [15] Het valt daarom zeer te betwijfelen of hier destijds een haven gelegen heeft. Mogelijk dat er wel een aanlegsteiger geweest is, maar veel zal het toch niet geweest zijn. In het derde kwart van de negentiende eeuw veranderde de zaak. Voor de aanleg van

het spoor voor de Staatslijn D, alsmede het station was men veel zand nodig. Dit zand werd links en rechts van het aan te leggen spoor gewonnen. Hierdoor ontstond aan de huidige Waterstraat het Grote Gat en in de huidige Kevelhammerhoek een nog grotere vijver. Het spoor was in november 1865 gereed. Door de aanleg van het spoor kon er dus aan de huidige Waterstraat een haven ontstaan. Echter datzelfde spoor was gelijk vanaf dag één een zeer zware concurrent, die al snel het einde van de haven inluidde. Goederen konden nu immers per spoor worden vervoerd.

Stoetenbrug

Op oude ansichtkaarten van Goor komt de Stoetenbrug met enige regelmaat voor. Dit was een ophaalbrug. Haar voorganger was een stenen boogbrug. Bij normale waterstanden vormde deze boogbrug geen belemmering. Bij hoge waterstand en een volle vracht kon dit obstakel eveneens eenvoudig genomen worden. Echter wanneer men de brug bij hoge waterstand wilde passeren met een onbeladen zomp, dan had men een probleem. Men liep dan vast tegen de boog van de brug. Er zat dan niets anders op dan de zomp met water te vullen, zodat deze dieper in het water kwam te liggen. Ook leverde de stenen brug problemen op voor het verkeer in de Grotestraat. De Stoetenbrug lag namelijk aanzienlijk hoger dan het wegdek. Dit was mede een reden dat men koos voor een ophaalbrug. [16] In 1845 werd de Grotestraat van 16 juni tot 11 augustus afgesloten vanwege het vervangen van de Stoetenbrug. IJzergieterij Nering Bögel leverde de balansgewichten en aannemer H. Hagens plaatste de brug. [17]

Blijkbaar was de Regge in 1896 voor de scheepvaart nog steeds van belang. Dit valt af te leiden uit de aanstelling per 1 april 1896 van brugwachter G.H. van Dijk. Hij werd brugwachter bij de Stoetenbrug en kon een jaarwedde van 52 gulden tegemoet zien. [18] In september 1916 viel het doek voor de ophaalbrug en werd deze gesloopt. Hiervoor kwam een bredere en tevens vaste brug in de plaats. Door het graven van het Twentekanaal kreeg de Regge aanzienlijk minder water, waardoor de vervuiling en dus de stank sterk toenam. Dit was voor het gemeentebestuur in het voorjaar van 1937 de reden om het besluit te nemen de Regge te dempen. In juni werden de laatste resten van de Stoetenbrug verwijderd. [19]

Noten

1. RAAP Archeologisch Adviesbureau BV, 2011. L.M. Flokstra & H.B.G. Scholte Lubberink RAAP-RAPPORT 2414, Plangebied RWZI-Haarlo. Gemeente Berkelland.
2. Schutten drs. G.J. , Varen waar geen water is pagina 27 en 28. Verder indirect de Cameraarsrekeningen van de stad Deventer in de periode van 1399 t/m 1402.
3. Geldersarchief N. van Geelkercken, toegang 0556, kaart 909-0001.
4. Geomorfologische kaart van Nederland. Opname: 1978, door W.B. Kleinsman en Drs. J.A.M. ten Cate. / Even een kleine toelichting: De geomorfologische kaart is weliswaar geen hoogtekaart maar geeft wel aan waar zich afzettingen van klei, leem en dergelijke bevinden.
5. Nationaal archief, De Hottinger Atlas, kenmerk: 4-OSK_Y11N2.

De Stoetenbrug (1845-1916)

6. HCO Stadsarchief Deventer, ID 0702, Markelse Schipbeek, inv. nr. 0183, idem ID 0702-172 en verder HCO Zwolle, Atlantisnummer: 1519_KD000258, Titel: Caarte van den loop en de uytwateringe der Schipbeeke met der selver sluysen. etc:
7. HCO Zwolle, Bron-identificatie KD000261. Gerelateerd aan NL-ZIHCO_Blok 700_1370.
8. Jhr. F.W.W.H. van Coeverden. Schetsen uit Twenthe's verleden, pagina 4.
9. HCO Zwolle, Kadastrale Atlas Overijssel 1832, Goor sectie A perceelnummers 71 en 72. Verder idem Markelo sectie C perceelnummer 46.
10. Jhr. A.J. Gevers en A.J. Mensema, de Havezaten in Twente en hun bewoners, pagina 307.
11. Jhr. F.W.W.H. van Coeverden. Schetsen uit Twenthe's verleden, pagina 4.
12. Gemeente Hof van Twente, Oud archief Diepenheim, inv. nr. 1, pagina 141.
13. HCO, Thomas J. Stieltjes, Kenmerk: NL_ZIHCO_25.1_2576_KD001664. / Gemeente Hof van Twente, Oud archief Diepenheim, inv. nr. 37.
14. HCO Zwolle belastingsplan 1880, Goor sectie A .
15. HCO Zwolle, Kadastrale Atlas Overijssel 1832, Goor sectie B.
16. L. van Bakkenes, Bouwkundige bijdragen [1847] uitgegeven door de maatschappij tot bevordering der bouwkunst, 4e jaargang. Website Delpher boeken.
17. Roderic P. Rosenkamp, Door water verbonden pagina 59. [Een fascinerende historie van Nering Bögel] / L. van Bakkenes, Bouwkundige bijdragen [1847]. / Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant 13 juni 1845. Delpher kranten.
18. Historisch Goor, Mijn Stad Mijn Dorp, beeldbank: NL-GoSHG_FJP000070
19. Twentsch Dagblad Tubantia en Enschedesche Courant, 14 december 1938. Delper kranten.

Oude Hanze veert op in Rijssen en Oldenzaal

Theo Leoné

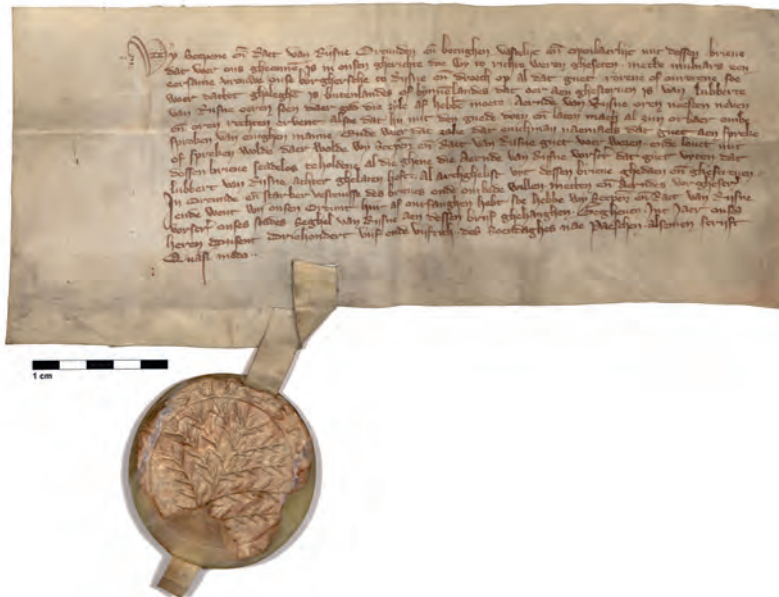
Veerkracht kan de Hanze niet ontzegd worden. Het oude handelsverbond lag na de Dertigjarige Oorlog op apegapen. In 1669 kwamen in Lübeck slechts negen steden opdagen bij de laatste Hanzedag oude stijl. In 1980 begon de Hanze in Zwolle een nieuw leven. Sindsdien vinden in een onafgebroken keten in het noordwesten van Europa jaarlijks Internationale Hanzedagen plaats. De evenementen trekken honderdduizenden toeschouwers. De Hanzedagen zijn gegroeid van een folkloristische markt tot een podium waarop bestuurders, bedrijfsleven en jongeren elkaar treffen. Kunstenaars hebben hun eigen HanzeArt.

Na Bergen, Kampen en Rostock vonden dit jaar de Hanzedagen plaats in de Russische stad Pskov. In 2020 is Brilon aan de beurt, een mijnstadje in het Sauerland. De populariteit van de Hanze is groeiend. In de organisatie van de nieuwe Hanze hebben al meer steden onderdak gevonden dan de Verenigde Naties landen telt. Twee steden in Twente mogen zich Hanzestad noemen: Rijssen en Oldenzaal.

Lokaal gaan de wenkbrauwen omhoog bij het etiket Hanzestad voor Rijssen en Oldenzaal. Waar zijn de handelshuizen, de dikke stadsmuren en drukke haven?

Aan de toelating tot de Nieuwe Hanze zijn strenge eisen verbonden. Jaarlijks wikt en weegt de Delegiertenversammlung op basis van een strikt reglement. Helder: plaatsen die ooit deel hebben genomen aan een oude Hanzevergadering behoren tot de Hanze. Aan andere steden die aanspraak maken op de titel Hanzestad, de taak om duidelijk te maken dat ze

weliswaar niet mee vergaderden maar toch deel uit maakten van het oude handelsnetwerk. Hoe? Door te bewijzen dat ze meebetaalden aan de kosten die de Hanze maakte. Want iedere stad die met een delegatie naar (meestal) Lübeck afreisde, gaf veel geld uit en liet plaatsen in de buurt graag meebetalen. Gebruik was dat de principaalsteden – tegen een vergoeding – ook

Oorkonde stad Rijssen van 12 april 1355 (Archief Lübeck).

de belangen verdedigden van hun bijsteden, zoals Rijssen en Oldenzaal.

Contacten met Deventer bracht de gemeente Rijssen op het idee uit te pluizen of de stad Hanzewortels heeft. Jan Smalbrugge vond in het stadsarchief van Keulen een document uit 1554 waarin elf bijsteden van Deventer genoemd worden. Tot de kring die meebetaalde hoorden de Twentse steden Oldenzaal, Delden, Goor, Diepenheim, Almelo, Ootmarsum, Enschede en ook Rijssen. Zwolle had destijds zes bijsteden. Een stadsrekening uit 1549 laat zien dat Rijssen vijf gulden meebetaalde aan de Hanzereis van Zwolle naar Lübeck. Hetzelfde document brengt 30 gulden in rekening voor Oldenzaal, 16 gulden voor Enschede en 12 gulden voor zowel Goor als Ootmarsum. Diepenheim en Almelo konden toe met respectievelijk 7 en 4 gulden.

De stukken die Rijssen overlegde waren voor de Delegiertenversammlung van de Nieuwe Hanze in 2018 voldoende om de stad met algemene stemmen welkom te heten in het Hanzeverbond. Burgemeester Arco Hofland: "Rijssen is natuurlijk niet de grootste onder de Hanzesteden. Maar de gemeenteraad heeft aangegeven om van ons lidmaatschap van de Hanzevereniging gebruik te maken. Bij de invalswegen zijn borden geplaatst met het opschrift Hanzestad."

Het oudste bewijs van de contacten van Rijssen met de Hanze bevindt zich in het stadsarchief van Lübeck. Op een oorkonde met een zegel van 12 april 1355 valt in een hertaling van historicus Gerard Seyger te lezen: "Wij schepenen en raad

Burgemeester Christof Bartsch van Brilon tijdens de parade op de Hanzedagen in de Russische stad Pskov.

van Rijsne oorkonden in het openbaar en met stelligheid via deze brief, dat voor ons is verschenen in ons gerecht, toen wij daar recht spraken, Mette Mulnaers, een eerwaardige vrouw en onze burgeres van Rijsne. Voorts wordt door de oorkonders verklaard, dat alle goederen – geërfd van haar overleden zoon Lubbert van Rijsne, "dae god die zyle af hebbe moete" - door Mette in eigendom aan haar neef en erfgenaam Aernd van Rijsne overgedragen worden.

Lubbert van Rijssen was als koopman in Lübeck overleden. Normaal gesproken hadden vreemdelingen geen rechten. De verklaring van de stad Rijssen om de erfenis te regelen, kan gezien worden als een Hanzeprivilege.

Rijssen is het jongste lid van de Nieuwe Hanze in Nederland. Meer ervaring heeft Oldenzaal. In de Plechelmusstad vonden in 1999 de Internationale Hanzedagen plaats.

Verder lezen over de Hanze:

- De Hanze, de eerste Europese Handelsmacht. Door Arnout van Cruyningen. Een uitgave van Omniboek.
- Hanzestad Oldenzaal, een middeleeuwse wordingsgeschiedenis. Door Gerard Seyger. Een uitgave van Van Warven. Het boek van Gerard Seyger is te raadplegen op www.twentsetaalbank.nl.

Trots plaatsnaambord Rijssen.

SCHERVEN BRENGEN GELUK...

Ja, het zou heel goed een scherf van niks kunnen zijn. Aan de andere kant... Wie weet welk verhaal er achter schuilgaat. Of wat voor ommekeer hij over zeg 1000 jaar teweegbrengt.

U, als lid van de Oudheidkamer Twente, u doet natuurlijk geen scherf af als zomaar een scherf. Bovendien weet u dat de OKT veel meer in zijn bezit heeft en over veel en veel meer gaat dan alleen archeologische vondsten.

Hoe meer mensen dat met u zouden weten, hoe mooier natuurlijk. En hoe rooskleuriger en actiever ook de toekomst van de OKT. Over actiever gesproken: er is binnen de OKT van alles te doen. Vrijwilligers zijn dan ook van harte welkom. Voor administratieve werkzaamheden, voor ict, voor bestuursfuncties, als huismeester, voor tal van hand- en spandiensten, voor noem maar op.

...EN EEN ACTIEVE TOEKOMST VOOR DE OUDHEIDKAMER TWENTE

Iets voor u, OKT-vrijwilliger? Of voor iemand (hoeft nog geen OKT-lid te zijn) die u kent? Mailt u dan naar: vrijwilligers@oudheidkamertwente.nl of schrijf een briefje naar onderstaand adres.

OKT huis Stroinksbleekweg 12b, 7523ZL Enschede
T 053-4787447 E info@oudheidkamertwente.nl

*Vereniging Oudheidkamer
Twente*

